

MIDHAT »AJAN« AJANOVIC

de visuella tonsättarna 2

ANIMATIONENS MÄSTARE I URVAL

optimal

de visuella tonsättarna II

Tidigare böcker av Midhat "Ajan" Ajanovic

Om animation:

De visuella tonsättarna - animationens mästare i urval (Optimal Press 2005)

Den rörliga skämtteckningen (Optimal Press 2009)

Romaner:

Värstingen från Sarajevo (Una förlag 2006)

Porträtt tecknat i kol och regn (Una förlag 2009)

Katapulten (Una förlag 2011)

Skämtteckningar:

Situationer (Optimal Press 2001)

Komplett förteckning över Ajans böcker och filmer finns på hans officiella webbplats: www.ajan.se

Texter © Optimal Press och Midhat "Ajan" Ajanovic 2012

Illustrationer © respektive rättighetsinnehavare

Omslagsillustration Johannes Nyholm (ur *Las Palmas* 2011)

Grafisk form omslag Nicolas Krizan

Grafisk form inlägga Björn Schagerström / Slogan

Korrektur Per A J Andersson

Första upplagan, september 2012

Tryck Interpress, Ungern

ISBN 978-91-85951-45-1

Optimal Press, Box 2408, 403 16 Göteborg

www.optimalpress.com

info@optimalpress.com

INNEHÅLL:

Förord av Marit Kapla	5
Raoul Barré	8
Quirino Cristiani	14
Robert Storm Petersen	22
Margaret Winkler	28
Len Lye	36
Ub Iwerks	42
Chuck Jones	48
Ray Harryhausen	54
Dusan Vukotic	60
Fjodor Chitruk	66
Kihachiro Kawamoto	72
Georges Schwizgebel	78
Bruno Bozzetto	86
Katsuhiro Otomo	94
Jerzy Kucia	100
Cordell Barker	108
Andrej Chrzjanovskij	116
Nick Park och Peter Lord	124
Koji Yamamura	130
John Lasseter	136
Bill Plympton	144
Joanna Quinn	150
Ryan Larkin	158
Chris Landreth	164
Jonas Odell	172
Pjotr Sapegin	180
Igor Kovaljov	186
Michel Ocelot	194
Gil Alkabetz	202
Johannes Nyholm	208
Källor	215
Personregister	220

MARIT KAPLA:

Förord

Alla människor som lever och åldras inser gradvis att tidsperioder inte bara har en början och en fortsättning utan också ett slut. På vägen från ungdom till ålderdom förskjuter en diskret aha-upplevelse perspektivet. Det eviga visar sig ligga inte bara i det pågående nuet utan minst lika mycket i minnena som blir kvar.

När den förgångna tiden väl har presenterat sig som en kvantitet det inte går bortse från, kan individen välja. Antingen att upphöja det förgångna till en storhetstid och flytta in i minnenas trädgård. Eller att kanalisera insikten i en förnyad vilja att skapa upplevelser som kan bli framtidens minnen.

Midhat Ajanovic är en levande gestaltning av den senare attityden. Är det något Ajan, som han kallas till vardags, förmedlar, både i yrkesliv och som privatperson, så är det inspiration till att aldrig slå sig till ro med det som varit utan alltid titta framåt.

Att som vuxen börja om från början i ett nytt land med ett nytt språk, som Ajan gjorde i början på 90-talet när han kom till Sverige från krigets Bosnien, är en avsevärd utmaning. Men med animation som kärnan i sin verksamhet har Ajan fortsatt bygga det han påbörjade i Sarajevo. Med en imponerande produktivitet som gränsar till frenesi skapar han nya filmer, artiklar, böcker, kurser och evenemang som gör avtryck och blir till framtidens minnen.

Göteborg International Film Festival inledde sitt samarbete med Ajan vid festivalen 2005, genom hans engagemang i föreningen Animation i Väst. Den första manifestationen var ett program med den kroatiska animatören Borivoj Dovnikovic, mer känd som Bordo. Publikintresset gjorde att vi tillsammans beslöt oss för att fortsätta samarbetet kring en animatör i fokus varje år.

En lördagseftermiddag i början av februari 2006 rullade en retrospektiv av Jan Svankmajers kortfilmer från en över 40 år lång karriär på Hagabion i Göteborg. Det var råkall vinterskymning utomhus: klassiskt filmfestivalsväder. Inne i salongen knockade de surrealistiska filmerna mig baklänges i en av mitt livs största konstupplevelser. Efter visningen berättade Svankmajer själv lågmält om hur dåtidens tjeckoslovakiska kommunistdiktatur tolkade filmerna som samhällsomstörtande och belade honom med yrkesförbud. Den akuta galenskapen i att förbjuda en konstnär av den här kalibern att utöva sin gärning framstod så mycket tydligare för oss som just sett filmerna.

I *De visuella tonsättningarna* (Optimal, 2005) tecknar Ajan ett fint porträtt av Jan Svankmajer med rubriken "Den pessimistiske alkemisten". Precis som bokens övriga texter är det en lättillgänglig, kunnig, välskriven och personlig presentation av en av filmhistoriens animationsmästare. Det är mycket glädjande att Ajan och Optimal nu publicerar en ny volym i samma serie.

Mitt filmfestivalhjärta klappar oundvikligen extra snabbt för texterna i denna nya bok om de svenska animatörerna Jonas Odell och Johannes Nyholm. De är två svenska filmskapare som båda vunnit filmfestivalens stora kortfilmspris Startsladden och med sina respektive personliga uttryck hävdar animationens självklara plats i samtidens filmkonst.

I både den förra volymen och denna kan man också läsa om de animatörer som tack varje Ajans oförtrutna engagemang och internationella kontaktnät har besökt Göteborg International Film Festival de senaste åren. Efter Bordo och Svankmajer kom Joanna Quinn (2007), Koji Yamamura (2008), Bill Plympton (2009), Caroline Leaf (2010), Pjotr Sapegin (2011), och Chris Landreth (2012). Tillsammans med Ajan planerar festivalen i skrivande

stund för att välkomna britten Peter Lord från Aardman Studios som animatör i fokus 2013.

Filmfestivalen i Göteborg fick en särskild plats i Ajans hjärta när han som nybliven göteborgare visade sin filmer *Voajer* (*Smygtittaren*) och *Ikar* (*Ikarus*) på festivalen 1994. Med åren har Ajan själv kommit att betyda mycket för filmfestivalen.

Marit Kapla är konstnärlig ledare, Göteborg International Film Festival

Tussilago (2010)

JONAS ODELL:

Den animerade dokumentären är här för att stanna

Med sitt arbete har Odell starkt bidragit till vad som tycks vara en liten renässans inom svensk animation under detta sekels första årtionde.

Den så kallade "animerade dokumentären", en tidigare obskyr filmgenre, är ett av de fenomen inom animationen som fått ny fart tack vare de moderna tekniska landvinningarna. Det är framförallt digitaliseringen som gett animatörerna en möjlighet att helt erövra det tredimensionella rummet. Även om den animerade dokumentären är ett något problematiskt begrepp, så blir denna genreblandning allt mer etablerad både inom filmproduktionen och filmforskningen.

Enkelt uttryckt skapas en animerad dokumentär när man gör en animerad film i enlighet med normer och tillämpning övertagna från dokumentärfilmen. Den animerade dokumentären kom till som ett resultat av filmskaparnas gamla strävan att på ett trovärdigt sätt fånga sådant som inte funnits på film – helt enkelt för att det hände innan filmen uppfanns. Eller för att det inte går att filma eftersom det befinner sig inom – som Jean Mitry kallar det – "fiktionsverkligheten", eller för att kameran helt enkelt inte var närvarande när det hände. I det första fallet har vi inte minst

en hel undergenre som vi kan kalla för "dinosauriefilmer" och som sträcker sig från Winsor McCays *Gertie, the Trained Dinosaur* (USA, 1914) och förbi Spielbergs *Jurassic Park* (USA, 1993). Speciellt med sin film *The Sinking of the Lusitania* (USA, 1918) gav McCay ett stort bidrag till utvecklingen av den här genren. McCay rekonstruerade i sin "dokumentär" med animerade teckningar en verklig händelse med stark dramatik och trovärdighet och skapade därmed en illusion av ögonvittnesskildring. Här kompenserade animationen för den frånvarande kameran vid den tyska ubåtens torpedering av atlantångaren "Lusitania".

Sedan utvecklades genren ytterligare genom undervisningsfilmer där animationen antingen använts i syfte att synliggöra och förklara diverse kunskapsteorier eller att rekonstruera historiska händelser. Under 1970- och 1980-talen utvecklade några animatörer, däribland Paul Fierlinger, berättandet genom vardagsrealism och självbiografiska berättelser.

Den animerade dokumentären är vanligast förekommande inom brittisk och kanadensisk animation. Som ett typiskt exempel från Storbritannien på hur animation kan skära in i "fiktionsens verklighet" framstår *Abductees* (1995) av Paul Vester, som genom att kombinera animationens medel med intervjuemetoden sätter ansikte på riktiga människors upplevelser av sina påstådda möten med utomjordingar. Nästa steg i genrens utveckling var en omarbetning av själva den fotografiskt tagna filmbilden, något som nu genomförs tack vare de nya teknikerna baserade på digitala media. Detta är fallet bland annat i den kanadensiska *Ryan* (Chris Landreth, 2004), en film vi tagit upp tidigare i boken.

Det är värt att notera att denna animationsvåg även nått den svenska kusten. Ett dokumentärt tillvägagångssätt finns ofta närvarande hos filmare som duon Mia Hulterstam och Cecilia Actis. De går, i sin film *Blu-Karma-Tiger* (2006) med undertiteln "en dokumentär om graffiti", i Birgitta Janssons fotspår genom att använda leranimation och några klottrares autentiska röster. Ett annat tandempar är Hanna Heilborn och David Aronowitsch, som tidigare gjorde filmen *Gömd* (2002) om en illegal flykting. Med sin animerade dokumentär *Slavar* (2008), som tar upp två

Body Parts (1994)

barns tragiska öde under inbördeskriget i södra Sudan, lyckades de vinna Stora priset i Annecy – svensk animations genom tiderna största internationella framgång.

Som genrens främsta utövare – vad gäller såväl antalet gjorda filmer som dess konstnärliga och filmiska kvalitet – framstår kanske ändå Jonas Odell. Med sitt arbete har Odell under detta sekels första årtionde starkt bidragit till vad som tycks vara en liten renässans inom svensk animation.

Jonas Odell var 1981 med och startade bolaget Filmtecknarna, tillsammans med Lars Ohlson, Martti Ekstrand och Stig Bergqvist. Filmtecknarna har under sina 30 år utvecklats till en av Sveriges ledande producenter av framförallt kommersiell animation. Under lång tid har bolaget varit väletablerat på den internationella marknaden, och bland dess kunder har man kunnat hitta Hummer, BMW, Boddington och några av de största skivbolagen. Sedan bolagets grundande har Odell omväxlande arbetat som animatör, regissör, manusförfattare och idégivare till en mängd animerade reklam- och beställningsfilmer, musikvideor – inklusive animerade sekvenser åt Madonna – samt flera kortfilmer av högsta konstnärliga klass. Tyvärr gick Filmtecknarna 2011 något oväntat i konkurs.

Aldrig som första gången (2005)

Genombrottsfilmen för Odell blev *Revolver – Här är karusellen* från 1993, som i princip hela bolaget låg bakom. Filmen var ett experiment där flera besynnerliga, korta animationer sattes samman till ett musikaliskt montage. Precis som filmen var ett experiment på produktionsnivån, blev den det också när det gällde visningen. Förutom vanliga bio- och festivalvisningar projicerades filmen även som installation genom flera monitorer, som sekvenser på MTV och som nedladdningsbara snuttar på nätet.

Revolver vann ett stort antal priser och betraktas idag av många som en moden klassiker. Berömda filmare som holländaren Michael Dudok De Witt, mest känd för sin film *Far och dotter* (2001), räknar *Revolver* som en av alla tiders tio bästa animerade filmer.

En annan framgång blev *Släkt och vänner* (2002) som vann publikpriset vid festivalen i Ottawa. Denna gång gjorde Odell en nostalgisk resa tillbaka till sin barndom, med personliga minnesbilder av livets vedermödor och glädjeämnena. Odell byggde upp sin film som en samling korta anekdoter om hans hädangångna släktingar, så som de lever kvar i hans minne. Han berättar genom att levandegöra människorna från gamla tavlor som hänger på en vägg. På det formmässiga planet kom hans kalligrafiska tecknarstil med kraftfulla konturlinjer här till sin fulla rätt.

Lögner (2008)

En liknande collagestruktur finner man även i *Aldrig som första gången* (2005) som baseras på inspelade intervjuer med olika personer som alla berättar om sin respektive sexdebut. Samtliga fyra berättelser vittnar om hur kroppen och dess behov påverkar våra liv. Samtidigt framstår filmen som en originell och djärv analys av det utomordentligt komplexa i begreppet "kärlek", även i vår moderna tid. Trots att avsnitten har en varierande kvalitet och inte alltid hänger ihop så bra, blev även denna film en stor internationell framgång och vann bland annat en guldbjörn i Berlin. Priset i Berlin fick den troligen tack vare den sista delen, där en 80-årig stockholmare berättar om sin första sexuella erfarenhet. Både hans berättelse och Odells fantasirika visualisering av tidens anda når här poetiska höjder.

Även i sina kommande projekt *Lögner* (2008) och *Tussilago* (2010) fortsatte Odell att presentera verkliga människors upplevelser i bild.

Speciellt lyckad blev *Tussilago*, vars utgångspunkt var ett känt rättsfall från 1990-talet. För att knyta samman början med slutet använde Odell för första gången "från vaggan till graven"-dramaturgin och avstod från att strukturera sin film som en sammanställning av korta historier eller fragment. Det här kronologiskt

Tussilago (2010)

uppbyggda berättandet baserades på en autentisk biografi av kvinnan "A" som under 1970-talet var västtysken Norbert Kröchers flickvän. 1977 greps Kröcher i Stockholm och dömdes för terroristverksamhet, något som fick katastrofala följder för hans flickvän. "A" berättar sitt livs historia i ljudkulissen till Odells animationer – sannskyldiga "skuggfäktningar" som känns mer realistiska än fotografiskt tagna bilder.

Som en av de mest konsekventa kreatörerna inom denna extraordinära genre har Odell bevisat att den animerade dokumentären kommit för att stanna i den rörliga bildens universum.

Tussilago (2010)

SJÄLPORTRÄTT AV AJAN

Animationsexperten Midhat »Ajan« Ajanovic har valt ut ytterligare 30 av sina favoriter i *De visuella tonsättarna 2*. Läs om klassiska animatörer som Bruno Bozzetto, Ray Harryhausen, Ub Iwerks, Chuck Jones, Jerzy Kucia, Ryan Larkin och Len Lye. Naturligtvis finns nyare världsberömda namn som Igor Kovaljov, Chris Landreth, John Lasseter, Michel Ocelot, Nick Park och Peter Lord (Aardman), Joanna Quinn, Pjotr Sapegin, Georges Schwizgebel och Koji Yamamura också med. Även framstående svenskar som Johannes Nyholm och Jonas Odell uppmärksammas förstås.

Ajan har själv gjort sju animerade kortfilmer, och är en mångsysslare som också är verksam som bland annat författare, lärare, skämttecknare och journalist. 2009 doktorerade han i filmvetenskap med sin avhandling *Den rörliga skämtteckningen*, som även den handlar om animerad film. Han är född i Sarajevo, Bosnien 1959 och sedan 1994 bosatt i Göteborg med sin familj. En del av artiklarna har tidigare publicerats i annan form i Göteborgs-Posten, där Ajan medverkar regelbundet som både skribent och tecknare.

ISBN 978-91-85951-45-1

9 789185 951451 >

optimal